

## B İ B L İ Y O G R A F Y A

U. BAHADIR ALKIM,, *Anatolia I (From the beginnings to the end of the 2nd millenium B.C.)*, Geneva 1968. Archaeologia Mundi serisinden. 279 s., 157 lev., 11 s. levhaların izahı, 17 s. seçilmiş bibliyogarfyaya, 6 s. indeks. Ayrıca kitabın sonunda 1 büyük kronoloji tablosu ve Anadolu'daki belli başlı kazı yerlerini gösterir 1 harita.

Anadolu'nun başlangıçtan M.Ö. II. binyılın sonuna kadar özlü arkeoloji ve kültürünü veren bu el kitabının ilk bölümü "Küçük Asya'da tarih öncesi ve klâsik devir öncesi arkeolojisi" adını taşımakta ve 19. yüzyıldan günümüze kadar Anadolu'da yapılagelmiş olan çalışmaların bir tarihçesini vermektedir (s. 17-39).

"Bugünkü bilgimize göre Anadolu'da tarih öncesi ve klâsik çağ öncesi arkeolojisi çok yeni bir bilim dalıdır. Bu bilim dalının doğuşunda son 30-40 yıl içinde Anadolu'da yapılmış olan sistematik araştırma ve kazıların rolleri çok büyüktür". Yukarıdaki kısa giriş izleyen kısımlarda önce 19. yüzyıldaki çalışmaların anlatılması işine girilmekte ve 1834 teki Ch. Texier'nin gezisinden başlanarak 19. yüzyılın ikinci yarısındaki en önemli kazılar (Troya, Kargamış, Zincirli) sıralanmaktadır. 20. Yüzyıl çalışmaları birkaç bölüm halinde incelenmekte ve önce bu yüzyıl başlarındaki "ikinci hazırlık safhası" anlatılarak, Hitit başkenti Hatuşşa'nın keşfi, Geç Hitit çağı çalışmaları ve Hitit çivi yazısı keşiflerinden bahsedilmektedir. "İki dünya savaşı arasındaki evre" adını taşıyan kısım üçüncü safhayı teşkil etmektedir. Sırasıyla, Hititoloji'nin meydana çıkışı, H. H. von der Osten'ın Alishar, B. Hrozný'nin Kültepe kazıları, 1931-1941 arasında eski Anadolu arkeolojisinin son şeklini aldığı ve yine bu yıllarda Türk enstitü ve kurumlarının da arkeoloji dünyasına katkılarında bulunduğu belirtilerek, özellikle Atatürk'ün bu yöndeki çalışmaları aşağıdaki cümleyle özetlenmektedir: "Büyük devlet adamı Kemâl Atatürk tarafından 1931 de Ankara'da kurulan Türk Tarih Kurumu ve 1936 da kurulan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde, Tarih Öncesi, Antropoloji, Hititoloji, Sümeroloji, Eski Ön Asya Arkeolojisi ve buna benzer birçok alanda öğrenim ve araştırmalara geçilmiş, 1933 te de büyük bir reform yapılarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Arkeoloji bölümü açılmıştır". Daha sonra 1931 Boğazköy kazılarından, 1939 a kadar yapılan yabancı kazılar sıralanarak, 1931-1941 arasında yapılan Türk kazıları Orta Anadolu, Kuzey Anadolu ve Trakya gibi bölümlere ayrılarak tek tek belirtilmektedir. Bu bölümün son kısmı "Anadolu Arkeolojisinde yeni gelişmeler" adını taşımaktadır. Bu kısımda İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra yapılan hızlı aşamalar anlatılmakta, Karatepe ve Karain'in keşifleri, Kültepe'deki yeni kazıların önemi, 1949-1964 arasında Orta Anadolu'da yapılan çalışmalar ve özellikle yazarın da "Prehistorik Anadolu arkeolojisine yapılmış olan en büyük katkı" sözleriyle belirttiği J. Mellaart'ın Konya Çatalhöyük kazılarından bahsedilerek, Doğu Anadolu'daki araştırmalara geçilmekte ve Urartu çalışmaları sıralanmaktadır. Bu bölümün sonundaysa Anadolu'daki en yeni ve sistematik kazıların gittikçe arttığını gösteren bilgiler sunulmakta ve aynen şöyle denilmektedir: "Son yıllarda Türkiye'de

klâsik çağ öncesi ve klâsik çağ ile ilgili Türk ve yabancı enstitü ve bilim adamları tarafından yönetilen arkeolojik kazılar şaşılacak sayıda artmıştır: 1963 teki 58 arkeolojik kazıya karşılık 1964 te arkeolojik kazıların sayısı 66 olmuştur”.

Görüldüğü gibi yazar şimdiye kadar çok az denenmiş olan bir tarihçeyi hem de sınıflara ayırmak suretiyle başarılı bir şekilde sunmuş ve hemen hemen en büyüğünden en küçüğüne kadar Anadolu’daki konuyla ilgili kazıları tarih sırasına göre toparlamıştır. Aynı seriden çıkmış ve tanıtmaya çalıştığımız eserin bir devamı olan Anatolia II de Fransız arkeoloğu M. Hetzger’in böyle bir tarihçe vermemiş olması konunun ne kadar zor olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

(s. 41-68) II. Bölüm “Anadolu’da Taş Devri”. “20. yüzyılın başında âdetâ boş bir levha halinde olan Anadolu’nun Paleolitik haritasını son otuz yıl içinde yapılmış olan topraküstü araştırmaları ve kazılar sayesinde bugün hiç olmazsa anahatlarıyla çizebilecek bir durumdayız. Paleolitik insanın âletlerinin malzemesini teşkil eden kuarts gibi sağlam volkanik taşların Küçük Asya’nın jeolojik bünyesinde yer yer ve bol miktarda mevcut oluşu ve o zamanki iklim şartlarının da elverişli bulunuşu söz konusu çağda Anadolu’da oldukça yoğun yerleşmelere imkân vermiştir”.

Yukarıdaki girişi izleyen kısımlarda Küçük Asya’daki belli başlı Paleolitik yerleşme bölgeleri zikredilmekte ve bunların belki en önemlisi olan Karain mağarasındaki Kılıç Kökten’in kazıları özel bir başlık altında anlatılmaktadır. Yine bu kısımda kısaca da olsa Anadolu’daki “kaya resimleri” ne değinilmekte, ayrıca Samandağ bölgesinde Muzaffer Şenyürek ve Enver Bostancı tarafından yapılan çalışmalara da yer verilmektedir.

Bu bölümün ikinci kısmını “Mezolitik çağ” meydana getirir. Yazar Anadolu Mezolitiğinin henüz oluş halinde olduğunu belirterek, Karain, Beldibi ve Belbaşı mağaralarında Mezolitik çağa ait mikrolit karakterde âletlerin elde edildiğinden ve bunların tip bakımından Avrupa, Afrika ve Yakın Doğu örneklerine benzediğinden bahis açmaktadır.

II. Bölümün son kısmında “Neolitik çağ” anlatılmaktadır. Önce uygarlık tarihinde bir devrim olarak nitelendirilen Neolitik çağa Anadolu’nun nasıl girdiği, avcılık ve toplayıcılıktan üretici ekonomiye geçişin nasıl olduğu ve bu basamağın ilk defa Anadolu’nun neresinde atıldığı soruları sorulmakta ve bu sorularla ilgili araştırmalara ancak son zamanlarda girişildiğinden dolayı incelemelerin henüz başlangıç safhasında olduğu, fakat bugüne kadar elde edilen sonuçların oldukça tatminkâr bir nitelik gösterdiği belirtilmektedir. “Üretici ekonomiye geçişe öncülük eden bir ülkede yetiştirilmeye müsait bitkilerin ve evcilleştirilmeye elverişli koyun, keçi gibi hayvanların yabani bir halde bulunmalarına ve yaşamalarına uygun coğrafi ve iktisadî şartlar gösteren bir ortamın varolması şarttır. Anadolu, bölgesel de olsa bu şartlara sahip bir ülke olduğundan gerçekten Neolitik çağda da varlık göstermiş, san’at ve din gibi alanlarda komşu ülkelere etkilerde bulunmuş ve hattâ Yakın Doğu’da Neolitik uygarlığın yayılmasında önemli bir merkez olmakla temayüz etmiştir”. Bu özlü genellemeden sonra Urfa, Siirt ve Diyarbakır bölgelerindeki Chicago ve İstanbul Üniversite’lerinin ortak çalışmaları anlatılarak, Çayönü tepesinde Neolitik çağ katunda bulunan birkaç madenî esere dikkat çekilmektedir. Bunu izleyen kısımda Anadolu’da Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik kültür sürekliliği veren Karain, Beldibi ve Belbaşı mağaraları Neolitik kültürleri incelenmekte ve Antalya

bölgesiyle Konya bölgesi arasında Neolitik çağ süresince bir ilişkinin varlığından söz edilmektedir. II. Bölümün en geniş bahsini Çatalhöyük Neolitigi teşkil etmektedir. Höyükte bulunan üretici çağa ait 12 katın numaraları verilmekte ve Radyokarbon analizi sonuçlarına göre en eski katın (XII) M.Ö. 6800, en üstteki katın (I) ise M.Ö. 5700 yıllarına tarihlendiği belirtilmekte, mimari, san'at, duvar kabartmaları ve özellikle itinalı bir işçilik gösteren duvar fresklerinden etraflıca bahsedilmektedir. Özellikle geometrik şekillerdeki baskın ana konunun bugünkü Anadolu kilimlerinin çizgilerinde hâlâ saklandığına dikkat çekilmiştir. Çanak çömlekler –ki bu kısımda Kilikya ve Amuk ovasının Neolitik çanak çömleğine benzeyen türler belirtilmektedir– ve taş âletler kısaca anlatılarak, tekstil kısmında, uygarlık tarihinde tanınan en eski kumaş örneğinin Çatalhöyük'te bulunduğu bahsedilmektedir. Maden işçiliği, tarım, mühürçülük ve ticaret gibi kısa konuların sonunda tarihlendirme kısmı gelmekte ve C 14 metoduna göre tespit edilmiş olan tarihler verilmektedir. Hacılar ve Suberde Neolitikleri anlatıldıktan sonra, II. Bölümün en son ve en ilginç kısmını meydana getiren Anadolu Neolitigi ile Girit uygarlığı mukayesesi kısmına gelinmektedir.

(s. 69-79) III. Bölüm “Kalkolitik Çağ”. Yazar bu çağı “Prehistorik Anadolu'nun henüz çözümlenmeye muhtaç bir bölümü de –ileri üretici çağ– suretinde nitelenebileceğimiz Kalkolitik çağ uygarlığıdır.” cümlesiyle açıklar. Bu kültürün de bölgesel farklar gösterdiği belirtilerek, Güney-batı Anadolu, Orta Anadolu'nun güney-batı kesimi, Kilikya ve Hatay bölgeleri, Orta ve Doğu Anadolu yaylası ve Türkiye'nin batı kesimi olmak üzere 5 gruba ayırır. Güney-batı Anadolu Kalkolitik kültürleri anlatılır ve özellikle Hacılar Kalkolitigine ağırlık verilir. Açık zemin üzerine (krem veya bej) kırmızımtrak kahverengiyle yapılmış ve geometrik bezekli keramiklerin yalnız Anadolu'nun değil bütün Yakın Doğu'nun ve Ege dünyasının en orijinal çanak çömlek tiplerinden biri olduğu belirtilerek, figürinlerin de Eski Bronz çağında ortaya çıkan Anadolu ve Ege idollerinin öncülleri olduğu ileri sürülür. Orta Anadolu'nun güney-batı kesiminin en önemli höyükleri olan Çatalhöyük ve Canhasan'daki kültürlerden etraflıca bahsedilerek, Kilikya, İslâhiye bölgesi ve Hatay Kalkolitik kültürleri anlatılmaktadır. Yümüktepe (XXIV. tabaka Proto-Kalkolitik, XXIII.-XX. tabaka Erken Kalkolitik, XIX.-XVII. tabaka Orta Kalkolitik, XVI.-XII. tabaka Geç Kalkolitik), Tarsus, Amuk yöresinde C, D, E ve F katlarında, Sakçagözü'nde (II-III) ve Gedikli'deki katlarda Kilikya bölgesi, Kalkolitik çağın başlarında genellikle yerel bir karakter gösterirse de yer yer Konya bölgesiyle de yakınlıkların eksik olmadığı belirtilerek, bölgenin Orta Kalkolitik çağda Tel Halaf kültürünün, Geç Kalkolitik çağda da El Ubeyd uygarlığının etkisinde kaldığı fikri ileri sürülmektedir. Orta ve Doğu Anadolu yaylası Kalkolitik kültürlerinden Büyük Güllücek ve Tilkitepe (Şamramaltı), Türkiye'nin batısındaki merkezlerden Beycesultan, Fikirtepe ve Kumtepe kazıları da anlatılarak bu bölüme son verilmektedir.

(s. 81-127) IV. Bölüm “Anadolu'da Erken Bronz Çağ”. “Anadolu'nun tarih öncesi arkeolojisinde “Erken Bronz çağ” deyimini ilk olarak C. Blegen ortaya atmıştır. Bazı ayrıntıları bir tarafa bırakacak olursak Anadolu'nun Erken Bronz çağına girişinin M.Ö. 31. veya 30. yüzyılda vuku bulduğunu söyleyebiliriz. “Madencilüğün üretici ekonominin en önemli safhalarından birini teşkil ettiği ve Anadolu'nun da

maden bakımından çok zengin olması dolayısıyla uygarlık tarihinde böyle ileri bir adımın atılmasında baş rolü oynadığını bildiren yazar, bu çağa ait kültürlerin de bölgesel nitelikleri olduğunu ve bunların dört grupta incelenebileceğini belirterek, bu grupları teker teker örneklerle anlatmaktadır. Kilikya bölgesindeki Mersin (Soğuksutepe veya Yümüktepe) ve Tarsus (Gözlükule) Erken Bronz çağı anlatıldıktan sonra İslâhiye bölgesi çalışmalarına geçilir. Bu bölge bilindiği üzere, kitabın yazarı Prof. Dr. U. Bahadır Alkım tarafından uzun yıllardan beri incelenmiş ve önemli merkezlerde kendisi tarafından kazı ve araştırmalar yapılmıştır. Yakın tarihe kadar bu yörelerin ön tarihleri hakkında bir fikir sahibi değildik. Ancak, sözü edilen araştırma ve kazılar sayesinde bunlar gün ışığına çıkarılmış, bilim dünyasına sunulmuştur. Bu yüzden bizce eserin ilgi çekici kısımlarından birini de Tilmenhöyük ve Gedikli Erken Bronz çağ devrelerini kapsıyan bilgiler teşkil etmektedir ve özellikle Gedikli'ye çok güzel fotoğraflarla birlikte özel bir yer verilmiştir. Bu bölümde daha sonra Amuk ovası ve Türkiye'nin batı kısmındaki Erken Bronz çağ kültürleri anlatılmakta, Troya I, II, III, IV ve V katları hakkında bilgiler verilmektedir. Troya I halkının Ege dünyasının diğer ülkeleriyle ticarî ve kültürel ilişkiler kurduğu ve Batı Anadolu'ya yakın bazı adaların (Samos, Lemnos, Khios) kültürel etkisi altında bulunduğu belirtilmektedir. Troya II tahkimatının, II b ve II c evrelerinde iki esaslı değişikliğe maruz kaldığı bildirilerek, Troya II'nin siyasi nüfuz sahibi bir krallığın merkezini temsil etmiş olması görüşü ileri sürülür. Bu çağda ortaya çıkan "*depas amphikypellon*" tipi kapların Troya'ya doğu kanalıyla gelmiş olabileceği fikri savunularak, üstün kaliteli dövme ve dökme madencilik san'atı örneklerle anlatılmaktadır. Troya III, IV ve V kısaca özetlenerek gerçek bronzun Troya V safhasında imal edildiği belirtilmekte, bazı boyalı ve motifli kap türlerinin Polatlı, Tarsus, Kusura, Konya (Karahöyük) ve Kültepe'de benzerlerinin bulunduğundan bahsedilerek, bunun kronolojik bir ipucu sağlamakta olduğuna (M.Ö. 21.-20. yüzyıl) değinilmektedir. Troya V ile Erken Bronz çağın yaklaşık olarak M.Ö. 1900 yıllarında sona erdiğini belirten yazar, Beycesultan ve Karataş Semayük'ü genel bir şekilde ele aldıktan sonra Orta Anadolu'nun güney-batı bölgesini anahatlarıyla tanımlar. Orta ve Doğu Anadolu Erken Bronz çağlarından da bahseden yazar, özellikle Orta Anadolu'da diğer bölgelere kıyasla çok çalışılmış olmasına rağmen, arkeolojik problemlerin henüz tamamiyle aydınlığa kavuşturulamadığını bildirerek örnekler vermektedir. Bu bölge kültürleri Kızılırmak nehrine göre sınıflandırılmakta, Karaoğlan, Etiyokuşu, Ahlatlıbel, Polatlı, Bitik, Gordion, Koçumbeli, Yazırhöyük, Büyük Güllücek, Alishar, Alacahöyük, Kültepe, Hashöyük ve Acemhöyük Erken Bronz çağ kültürleri anlatılarak, Alacahöyük kısmında ünlü kral mezarlarından bahsedilmektedir. Mezarlarda bulunan madenî eserlerden bir kısmının Hititler çağında "tanrı sembolü" haline gelmiş olmasına dikkat çekilerek, bu bölümün son kısmını meydana getiren kuzey bölgesine geçilmektedir. Dündartepe, Tekeköy, Kocagözhöyük ve Demircihöyük çok genel bir şekilde anlatılarak bu merak çeken bölüme son verilir.

(s. 145-241) V. ve son bölüm "M.Ö. II. binyılda Anadolu". "Küçük Asya M.Ö. II. binyılın başında dalga dalga ve çeşitli kollar halinde Hint-Avrupalı kavimlerin istilâlarına sahne olmuş ve dolayısıyla etnik değişikliğe maruz kalmıştır." diye söze başlayan yazar bu devrin Orta ve Geç Bronz çağlarını içine aldığını ve bu devre süresince Anadolu kültürünün yine bölgesel bir karakter taşıdığını bildirir-

dikten sonra, batı bölgesi hariç genellikle tarihi çağların yaşandığını belirtir. Son bölümün ilk kısmı “Orta ve Geç Bronz Çağında Batı Anadolu” adını taşımakta olup, Troya VI, VII a (Priamos’un şehri), VII b ve Beycesultan anlatıldıktan sonra, Miletos, Müsgebi ve Ephesos gibi kıyı yerleşmelerinin bu çağ buluntularından bahsedilmektedir. Bu kısmın en sonunda “Ahhiyawa meselesi” ne kısaca değinilerek Hititlerce malûm olan Ahhiyawa ülkesinin Batı Anadolu’da lokalize edilebileceği fikri ileri sürülür. “Asur Kolonileri Çağında Orta Anadolu” adlı kısımda ise bu kolonilerin Malatya ile Konya arasındaki bölgede yer aldıkları ve hepsinin Kültepe’deki ticaret merkezine bağlı oldukları bildirilmekte, genel olarak kolonilerin kültüründen bahsedilmektedir. Bu çağda Anadolu’da hem Asianik halkın hem de az da olsa Hint-Avrupalı (Hititler’de dahil) kitlenin yaşamakta olduğunu bildiren yazar, “M.Ö. III. binyıl yerli Anadolu uygarlığı esas itibariyle Asur ticaret kolonileri çağında da devam etmiş, Asurlular bu uygarlığa bazı Mezopotamya ve Kuzey Suriye elemanlarını eklemişler ve bu sayede Anadolu kültürü çeşitli alanlarda bir gelişme göstermiş ve Hitit uygarlığının temel örneğini teşkil etmiştir” cümlesiyle M.Ö. II. binyılın Anadolu’daki önemini çok güzel bir şekilde belirtmiştir. Kültepe pazar yerinin (Asurca *Kārum*) stratigrafisini (-IV, III, II, I b, I a) vererek, II. kat mimarlığının Anadolu’lu bir karakter gösterdiği, tornada yapılmış keramiklerin de yine Anadolu geleneğini temsil ettiği bildirildikten sonra, silindir mühürleri ele alarak gruplar halinde inceler. Sebebi henüz bilinmeyen çok şiddetli ve âni bir yangınla mahvolduğu belirtilen II. katın M.Ö. XX. yüzyılın ikinci yarısıyla XIX. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmesinin mümkün olduğu ileri sürülerek I b katına geçilir. Şamşi-Adad I ve Babil kralı Hammurabi ile çağdaş olduğu anlaşılan I b katının M.Ö. XIX. yüzyılın son yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinin başlarına tarihlenmesinin mümkün olduğu bildirilerek, Kültepe höyüğüyle, Karum I b katının çağdaş tabakaları, hafirler tarafından “Kaneş krallarının sarayı” olarak adlandırılan yapı ve burada ele geçirilen eski Asurca yazılmış, tarihî nitelikteki birkaç tablet, muhtemelen başka bir sarayın odalarından birinde bulunan Anitta hançeri’nden ve Anitta’nın tarihî kişiliğinden bahsedilir. “Asur ticaret kolonileri çağı Küçük Asya’da tarihî çağın başlamasına sebep olmuştur. Asurlular Anadolu’ya Mezopotamya ticaret ve iktisat sistemini ve silindir mühür tekniğini getirerek uygulamışlar, fakat her bakımdan Anadolu’nun kültürel etkisi altında kalmışlardır. Hitit san’atının doğuşunda önemli rolü olduğu için bu çağ Hitit arkeolojisinde özel bir yer alır”. Son bölümün ikinci kısmı yukarıdaki sözlerle bitirildikten sonra “Hitit Çağı” olarak adlandırılan kısma geçilmektedir. Önce II. binyıl Anadolu dilleri gruplara ayrılarak sıralanır. 19. yüzyılın sonunda arkeologlar ve filologlar arasında yaygınlaşan “Hitit” terimi üzerinde durulur ve Hitit arkeolojisinin çok yaygın bir alana yerleşmiş, değişik grupların yarattığı kompleks bir kültür olduğu fikri ileri sürülerek, Hint-Avrupalılar’ın, Hititler de dahil olmak üzere ne zaman ve nereden geldikleri sorunları tartışılır. Hitit tarihinin iki ana periodu -Eski Krallık (M.Ö. XIX. yüzyıldan 1460 a kadar) ve Yeni İmparatorluk veya Büyük Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 1460-1180)- özetlendikten sonra Hititler’e ait büyük şehirlerin (Boğazköy, Alishar, Alacahöyük ve Kültepe) anlatılmasına geçilir. “Hitit Uygarlığının Temelleri” adlı ilgi çekici kısımda ise söz konusu uygarlık 5 bölümde incelenir.

“Yazı Sistemi”. Hititler’in kullandığı iki yazı türü olan çivi yazısı ve hieroglif’ten bahsedilmektedir. Mezopotamya etkisiyle öğrenildiği bildirilen çivi yazısına ait

belgelerin birçoğunun bugüne kadar değerlendirilemediği halde, Hitit uygarlığının çeşitli yönlerinin açıklık kazanmasına yardımcı olduğu bildirilmektedir. Hititler'in asıl yazı sisteminin hieroglif olduğunu belirten yazar, Hitit hierogliflerinin anahtarının Karatepe'de bulunduğunu, birçok güçlüğe rağmen bu yoldaki ilerlemenin umut verici olduğunu da belirtir.

"Mimarlık". "Kaynağını yerli Anadolu mimarisinden alan Hitit mimarlığında anıtsal bir mimarî söz konusudur. Eski Krallık döneminin taş temeller üstüne oturtulmuş ve kerpiç duvarlarla örülmüş, sağlam savunma mevkileriyle çevrili kaleleri (Boğazköy-Büyükkale, Alishar, Karahöyük-Konya), askerî mimarînin tipik örnekleridir. Yeni İmparatorluk döneminde Boğazköy genişledi. Bu dönemde, kale ve sur düzeni de arazinin özelliğine uygun düşer -çifte duvar tekniği, kuleler, çok sayıda potern, anıtsal kapılar, düz taşlarla döşenmiş ön avlu ve iç duvarların meydana getirdiği bir ağ sistemi- oldukça hareketli bir savunma düzeni yaratır ve uyumlu biçimler sayesinde göze hoş gelen bir mimarî tarzı ortaya çıkar. Alçak kabartmalarla bezenmiş uzayıp giden gri porfir orthostatları ile Alacahöyük kapısı (M.Ö. XIII. yüzyıl), bu tür şehir savunmasının güzel bir örneğidir. Bu kapının her iki yanındaki surlar, "Kyklopik" taş bloklarından örülmüş temeller üstüne oturur. Ayrıca mimarlık tarihindeki en eski köprü de Hititler'in eseridir. Boğazköy'ün batısındaki bir uçurumu aşarak surlarla birleşir". Burada bizzat kitabın yazarı tarafından bize gösterilen bir baskı hatasını düzelterek, bahis konusu köprünün Boğazköy'ün "doğusunda" olduğunu ve yanlışlıkla batısında yazıldığını belirtelim. Hitit mimarisine kısa fakat özlü bilgi vererek girildikten sonra, Boğazköy'deki beş (I-V), Alacahöyük'teki bir ve Yazılıkaya'daki çeşitli evreler (biri Eski Krallık, üçü Yeni İmparatorluk çağı) gösteren tapınaklara değinilir ve Boğazköy I no.'lu tapınak üzerinde kısaca durulur: "Büyük Krallık çağından kalma bu güzel kutsal yapı, asimetrik plânı, gün ışığına açıldığı halde, iç avluya ışık vermeyen pencereleri ve merkezden ayrılma eğilimiyle olduğu kadar, tanrı heykelinin durduğu geniş ve aydınlık adyton'u ile dikkati çeker: Bu tapınak Hitit üslubu adı verilen parlak bir mimarî üslubun ün kazanmasına yol açtı". Sivil mimariye en güzel örnek olarak da Büyükkale'deki kral sarayı gösterilerek, yapının Hititler'in kendine has bir yapı san'atı kurduklarına en iyi delil olduğu ileri sürülür. Burada da bizzat kitabın yazarının bize lütfettiği bir bilgiyi eklemeyi arkeolojinin her geçen gün yeni yeni bilgiler getirdiğini ve yeni yazılanları bile eskittiğini göstermesi bakımından koymayı uygun bulduk. Eserde Boğazköy'deki I No.lu tapınaktan bahsedilirken yapının "Hattuşaş şehrinin Fırtına Tanrısına adanmış" olduğu bildirilmektedir. Fakat kitabın baskısından sonra yapılmış olan en son araştırmalar yapının iki tanrıya adandığını ve iki adyton'lu olduğunu göstermiştir.

"Plâstik San'at". Önce, Hitit heykelciliğinin en iyi örneklerinin mimarî eserlerle iç içe bulunduğu, anıtsal heykelciliğin tek büyük yapıtının ise Yeni İmparatorluğun sonlarına doğru yapıldığı sanılan Fasillar'daki tamamlanmamış heykel olduğu bildirilmektedir. (Ancak yine bizzat yazar bize bunun tek örnek olmadığını ve kısa bir süre önce Alacahöyük'te yuvarlak bir heykel torso'sunun bulunduğunu ve böylece örneklerin ikiye çıktığını bildirmiştir.) İmparatorluk çağı heykelciliğinin en belirgin örneğinin Alacahöyük'teki orthostatlar üzerindeki alçak kabartmalar olduğu ve burada genellikle Anadolu-Hitit üslubunun ağır bastığı, fakat yabancı etkilerin de eksik olmadığı bildirilir. Büyük Krallık dönemi kaya heykelciliğinin

gerek işlenen konu, gerekse işlenişteki mükemmellik yönünden Ön Asya san'atında özel bir yeri olduğu belirtildikten sonra, II. binyılın ikinci yarısına ait Anadolu'daki kaya kabartmaları sıralanır ve yazarın da belirttiği gibi bunlardan en önemlisi olan Yazılıkaya açık hava tapınağındaki kabartmalar incelenir: "Yazılıkaya'da bulunan ve Tanrı adlarını belirleyen lejantları kapsayan hieroglifler E. Laroche tarafından incelendi. Bu incelemeler sonunda, bu Tanrıların Hurri Tanrı ve Tanrıçalarına eş olduğu kesinlikle ispatlandı. Ayrıca bu tanrılar ve tanrıçaların adı Boğazköy'deki kazılarda ortaya çıkan Hurri kurban listelerinde de geçmektedir". Bu bölümün sonunda yazar Yazılıkaya'nın kuruluş tarihinin, yeni araştırmalara göre Tudhalia IV e kadar uzandığını bildirmektedir.

"Keramik". Önce, geleneksel Anadolu çömlekçiliğinin Hitit keramiği ile yüksek bir düzeye ulaştığı, birkaç yeni tipin dışında II. binyıl boyunca geleneksel çömlek biçim ve niteliklerinde büyük bir değişme olmadığı belirtilmektedir. Kabartmalı keramik örneklerinden en güzelinin Bitik vazosu olduğu bildirilip, "Küçük San'atlar" adlı beşinci ve son bölüm ise kısaca anlatılarak, kitabın son kısmı olan "İslâhiye ve Amuk Bölgeleri" ne geçilmektedir. Bu kısımda Tilmenhöyük, Tell Açana (antik Alalah) ve Yesemek anlatılmaktadır. İslâhiye'nin 22 km. kadar güney-doğusunda yer alan, 1890 da Felix von Luschan tarafından keşfedilen ve 1955, 1958-61 yıllarında U. B. Alkim tarafından etraflıca incelenen Yesemek heykel atölyesinin önemi belirtilerek kitaba son verilmiştir.

Anadolu, Ch. Texier'nin "Küçük Asya" (Description de l'Asie Minor, Paris 1870) adlı eserinden yani 19. yüzyılın ortalarından beri ilim dünyasının dikkatlerini üzerine çekmiş, bu tarihten itibaren Anadolu'da yüzlerce kazı yapılmış ve bu konuda birçok eser yayımlanmıştır. Son 30 yıl içinde Anadolu ile ilgili en belli başlı çalışmalar, H. Th. Bossert (Altanatolien, Berlin 1942), K. Bittel (Grundzüge der vor-und Frühgeschichte Kleinasiens, Tübingen 1945), J. Mellaart (Anatolia c. 4000-2300 B.C., Cambridge 1962) ve S. Lloyd (Early Highland Peoples of Anatolia, London 1967) tarafından yapılmıştır. Ancak tanıtmaya çalıştığımız eser bize bunlardan çok farklı bir yanı ile dikkati çeker. Burada yazar, her zaman olduğu gibi sadece bu işin profesyonellerine değil de bütün arkeoloji ve tarih meraklılarına hitap etmektedir. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, ayrıntılara fazla girilmeden ve genellikle bilimsel tartışmalardan kaçınılarak, günümüzde bilim dünyasınca kabul edilen en son bilgileri özlü ve gayet anlaşılır şekilde veren bu eser, herkesin anlayabileceği bir dilde yazılmıştır. Özellikle arkeolojiye yeni başlayanların ellerinden düşürmeyecekleri bu eseri bütün okuyuculara tavsiye eder, ayrıca Prof. Dr. U. Bahadır Alkim'a da bu büyük hizmetinden ve metin içinde zikrettiğimiz üzere, bize yaptığı uyarılardan dolayı bütün genç araştırmacılar ve meraklılar adına candan teşekkür ederim.

Dileğimiz, üzerinde yaşadığımız toprakların en eski kültürlerini Dünya Arkeolojisi (Archaeologia Mundi) serisinin dar çerçevesi içinde anlatan bu güzel eserin, 3 batı dilinde yapılan baskılarının yanında daha geniş bir Türkçe baskısını da en kısa zamanda görmenin mutluluğuna erişmektir.

VELİ SEVİN  
İstanbul Üniversitesi Edebiyat  
Fakültesi Eskiçağ Tarihi Kürsüsü  
Asistanı

